

Aile Hekimliği Uzmanlık Eğitiminde Rotasyon Uygulamaları Üzerine Rapor

Aile Hekimliği Standart, Müfredat ve Rotasyon Belirleme Komisyonu

A ile Hekimliği (AH) uzmanlık eğitimi ülkemizde 1983 yılında başlamıştır. O zamandan bu yana AH uzmanlık eğitiminde büyük gelişmeler olmuş, özellikle de üniversitelerde sorumluluk alan aile hekimliği ana-bilim dalları uzmanlık eğitiminin dünya standartlarına uygun olarak geliştirilmesi konusunda hayli aşama kaydetmişlerdir.

Yetkin, dünya standartlarında, hatta daha üstün aile hekimliği uzmanları yetiştirilebilmesi için dünya örnekleri gözden geçirilmiş, ulusal ve uluslararası kongrelerimizde, Yeterlilik Kurulumuzun (TAHYK) müfredat ve asistan karnesi çalışmalarında, uzmanlık eğitimi konulu çalıştay ve sempozyumlarda konu sürekli gündeme alınarak kaliteli bir uzmanlık eğitimi oluşturulması yönünde çaba gösterilmiştir.

Eğitici kadrolardaki aile hekimliği uzmanları Avrupa standardında EURACT (European Academy of Teachers in General Practice/Family Medicine) aile hekimliği eğitici eğitimlerine katılmışlar, sertifikalandırılmışlardır. Doçentlik sınavlarında bu sertifikalar dikkate alınmaktadır. Aile hekimliği uzmanları bilmektedirler ki iyi eğitilmiş aile hekimleri, sağlık sisteminin birinci basamağında sunulan hizmetin kalitesinin güvencesidirler. Aile Hekimliği Standart, Müfredat ve Rotasyon Belirleme Komisyonu üyeleri olarak bu kalitenin sorumluluğunu hissetmektedirler.

Ülkemizde aile hekimliği uzmanlık eğitimi uzunca bir süre yalnızca hastane rotasyonlarından oluşmuştur. Uzmanlık Derneğimiz (TAHUD), Anabilim Dallarımız ve Yeterlilik Kurulumuz (TAHYK) uzunca bir süre bu uygulamaya karşı çıkmış ve aile hekimliğinin esas olarak aile hekimliği uygulama sürecinde öğrenilebileceğinin bilincinde olarak AH uzmanlık eğitimi programının en azından yarı süresinin birinci basamakta aile hekimliği uygulama ortamında verilen eğitime ayrılmasını savunmuştur. Sonuçta 18.07.2009 tarihinde yürürlüğe giren Tıpta ve Dış Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği çerçevesinde Tıpta Uzmanlık Kurulu'nun 23.06.2009 tarih ve 83 sayılı kara-

rıyla aile hekimliği alanında zorunlu rotasyonlar 18 ay olarak belirlenmiş ve AH uzmanlık eğitiminin 18 aylık bölümü aile hekimliği eğitimine ayrılmıştır.

Aile hekimliği uzmanlık eğitiminin geldiği noktayı ve eğitimin yürütülmesi ile ilgili önerilerimizi ele almadan önce disiplinimizle ilgili bilimsel tanımlamaları kısaca özetlemek istiyoruz.

Bir Tıp Disiplini Olarak Aile Hekimliği

Dünya Aile Hekimleri Birlikleri Organizasyonu WONCA'nın Avrupa Ofisi'nin tanımına göre "Aile hekimliği kendine özgü eğitim içeriği, araştırması, kanıt temeli ve klinik uygulaması olan akademik ve bilimsel bir disiplin ve birinci basamak yönelimli klinik bir uzmanlıktır". 2002 yılında yayınlanan WONCA Avrupa aile hekimliği tanımı, disiplinin özelliklerini şöyle belirlemektedir:

Aile hekimliği disiplininin özellikleri

- Aile hekimliği bireylerin sağlık sistemiyle ilk tıbbi temas noktasını oluşturur.
- Sağlık kaynaklarının verimli kullanımını sağlar.
- Bireye, ailesine ve içinde yaşadığı topluma yönelik kişi-merkezli bir yaklaşım geliştirir.
- Kendine özgü bir hastayla görüşme süreci vardır.
- Sağlık hizmetlerinin hastanın gereksinimleriyle belirlenen sürekliliğini sağlamaktan sorumludur.
- Rahatsızlıkların toplum içindeki prevalans ve insidansının belirleyici olduğu özgün bir karar verme süreci vardır.
- Hastaların akut ve kronik sağlık sorunlarını aynı anda yönetir.
- Gelişmelerinin erken evresinde henüz ayrılmamış bir şekilde sunulan ve ivedi girişim gerektirebilen rahatsızlıkları yönetir.
- Uygun ve etkili girişimlerle sağlık ve iyilik durumunu geliştirir.
- Toplumun sağlığı için özel bir sorumluluk üstlenir.
- Sağlık sorunlarını fiziksel, ruhsal, toplumsal, kültürel ve varoluş boyutlarıyla ele alır.

Aile hekimleri disiplinin ilkeleri doğrultusunda eğitilmiş uzman hekimlerdir. Esas olarak yaş, cinsiyet ve hastalık ayrımı yapmaksızın tıbbi bakım arayan her bireye kapsamlı ve sürekli bakım sağlamadan sorumlu kişisel doktorlardır. Aile hekimleri mesleksel görevlerini sağlığı geliştirerek, hastalıkları önleyerek, sağaltım, bakım ya da rahatsızlıklarda hafifletme sağlayarak yerine getirirler.

Disiplinin tanımı ve özellikleriyle aile hekiminin tanımı ve görevleri çerçevesinde aile hekiminin 6 temel yetliliği tanımlanmıştır.

Aile hekiminin çekirdek yeterlikleri

1. Birinci basamak yönetimi
2. Kişi merkezli bakım
3. Özgül sorun çözme becerileri
4. Kapsamlı yaklaşım
5. Toplum yönelimli olma
6. Bütüncül yaklaşım

Aile hekimliği uzmanlık eğitimi programı ve müfredatı bu temel çerçeveye uygun olarak hazırlanmıştır. Programın içeriği ve eğitim yöntemleri aile hekimlerine yukarıda tanımlanan temel yeterlikleri kazandıracak şekilde belirlenmiştir. Yapararak (deneyimlerden) öğrenme ve bu öğrenmenin ortama bağımlı olması (context-dependent) aile hekimliği uzmanlık eğitiminin temel felsefesini oluşturmaktadır. Bu, aile hekimliği uzmanlık eğitiminin önemli bir kısmının aile hekimliği uygulama ortamlarında gerçekleştirilmesi anlamını taşımaktadır.

Aile hekimliği uzmanlık eğitimi 3 temel bölümden oluşmaktadır. Hangi eğitim aşamasında olursa olsun uzmanlık öğrencisinin eğitsel sorumluluğu 3 yıl boyunca anabilim dalları/klinik şefliklerine aittir.

Aile Hekimliği Uygulama Eğitimi

Aile hekimliği uygulamasında eğitim aile hekimliği temel bakışının ve klinik yaklaşımının verildiği, birinci basamakta sık karşılaşılan sorunların yönetiminin öğrenildiği bölümdür. Aile hekimliği esas olarak aile hekimliği uygulamasının yapıldığı ortamlarda öğrenilir. Bu yaklaşımın temel dayanağı öğrenmenin bağlama (context, ortam) bağımlı olduğu yönündeki araştırma temelidir. Elde edilmesi istenen bilgi, beceri ve tutumlar nerede kullanılacaksa o ortamlarda kazanılmalıdır. Birinci basamak için tanımlanmış beceriler vardır. Bu nedenlerle eğitimin önemli bir kısmı aile hekimliği uygulama ortamlarında verilmelidir. Programın bu bölümünde uzmanlık öğrencisi, aile hekimliği eğitimcilerinin gözetiminde hastanın bakımını üstlenir, diğer klinik rotasyonlar sırasında edindiği birikimi ve de-

neyimi birinci basamakta uygulamak üzere yeniden biçimlendirir ve bağımsız aile hekimliği uygulaması için deneyim kazanır. Bu bölüm uzmanlık öğrencilerinin toplum ortamıyla tanışmasını ve öğrenmesini sağlar; öğrendiklerini ileride uygulama yapacağı bağlamla ilişkilendirir.

Hastane Rotasyonları

Programın hastane rotasyonlarından oluşan bölümü Birinci Basamak (BB) aile hekimliği uygulama ortamlarında verilen eğitimi destekleme amacını taşır. Bu anlayışla AH uzmanlık eğitiminde hastane rotasyonlarının başlıca iki amacı vardır:

1. BB ortamında seyrek görülen ve dolayısıyla uzmanlık öğrencisinin buradaki eğitim dönemi boyunca yeterince görüp deneyim kazanamayacağı sağlık sorunları/hastalıklar konusunda (bu sağlık sorunlarının/hastalıkların daha sık görüldüğü klinik ortamlarda), yoğunlaştırılmış öğrenme sağlamak

2. Aile hekimlerinin belirli durumlar için hastalarını sevk ettiği ikinci ve üçüncü basamak klinik uygulama ortamlarını tanımak, buradaki (hastane) hekimlik uygulaması yaklaşım ve ilkelerini öğrenmek. Kendisine kayıtlı kişilerin sağlık sisteminin tüm basamaklarında alabileceği bakımı bilmek, aile hekimlerinin bakımın koordinasyonu sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gereklidir.

Eğitim Toplantıları

Anabilim Dalı/Kliniklerde yapılan eğitim etkinlikleri, tüm eğitim dönemi boyunca sürer. Bu bölümün temel işlevi, programın çeşitli bölümlerinde kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerleri bütünleştirmek ve uzmanlık öğrencisine aile hekimliği bakış açısını kazandırmaktır. Bu bölümün süresi haftada bir gündür; eğitim merkezinin olanak ve özelliklerine göre haftada yarım gün ya da iki haftada bir/yarım gün olabilir. Temel yaklaşımı küçük grup çalışmasıdır. Yalnızca ve etkili bir şekilde grup çalışmalarıyla oluşabilen öğrenmeyi sağlayan bu toplantılarda seminer, makale sunumu, olgu tartışması ve reflektif öğrenme gibi eğitim etkinlikleri yürütülür. Reflektif öğrenme gruplarını uzmanlık öğrencileri kendileri yönlendirir, konuları ve yapılandırılmayı kendileri belirler.

Aile hekimliği uzmanlık eğitiminin bu temel bölümlerinin 3 yıllık eğitim dönemine nasıl yerleştirileceği, birbirleriyle nasıl ilişkilendirileceği büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu aile hekimliği uzmanının tıbbın belli alanlarının, özellikle rotasyon yapılan disiplinlerin bakışı ve klinik yaklaşımıyla değil, aile hekimliğinin kendi özgün bakışı ve klinik yaklaşımını kazanarak mezun olmasını büyük ölçüde etkileyecektir.

Nitekim dünya örnekleri AH uzmanlık eğitimi yürüten bölümlerin bu konuda ne kadar titizlendiklerini göster-

mektedir. İngiltere’de (Birleşik Krallık) AH uzmanlık eğitiminin süresi ülkemizde olduğu gibi 3 yıldır. İlk iki yıl dörder aylık alt bölümlere ayrılmıştır. Birinci yıl 2 dört aylık dönemde hastane klinik rotasyonları yapılmakta ve kalan 4 aylık süre ise AH uygulama eğitimi olarak geçmektedir. İkinci yıl için de aynı şey söz konusudur: İki 4 aylık dönem rotasyonlar ve 4 ay AH uygulama eğitimi. Üçüncü yıl ise tümüyle AH uygulama eğitimine ayrılmıştır. Görüldüğü gibi ilk iki yıl hastane rotasyonları ile AH uygulama eğitimi iç içe geçmiştir.

Hollanda’da da 3 yıllık AH uzmanlık eğitimi süresinin ilk iki yılında klinik rotasyonlarla AH uygulama eğitimi ardışık olarak yürütülmektedir; son yıl ise tümüyle AH uygulamasında yapılan eğitimle geçmektedir. Maryland Üniversitesi ve Scot and White AH uzmanlık eğitimi müfredatında 3 yıl AH uygulama eğitimiyle diğer klinik rotasyonlar iç içe yer almaktadır. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Ülkemizde 20 yıla yakın bir zamandır Üniversite Aile Hekimliği Anabilim dallarında oluşan deneyim ve birikim de dünya örneklerine paraleldir. Anabilim dallarımız 36 aylık tümüyle hastane rotasyonlarından oluşan müfredata karşın AH uygulama eğitimi olanak ve fırsatları yaratmış ve AH bakışımı ve klinik yaklaşımını uzmanlık öğrencilerine vermeyi başarmışlardır. Adnan Menderes, Marmara, Dokuz Eylül, Çukurova, Kocaeli, Uludağ ve Akdeniz başta olmak üzere birçok Üniversitedeki AH Anabilim dallarının

uzmanlık eğitimi deneyimleri, hastane klinik rotasyonları arasında çeşitli AH uygulama ortamlarında AH uygulama eğitimleri yapıldığını göstermektedir. Bu uygulamalar ve deneyim yeni mevzuat değişiklikleriyle zorunlu rotasyonların 18 aya inmesi ve 18 aylık AH uygulama eğitiminin tanımlanması ile daha da artmıştır. Bu uygulama aile hekimliğine aidiyet duygusunun geliştirilmesi, pekiştirilmesi, eğitimde geline düzeyin belirlenmesi, ara değerlendirmeler ve tez konularının saptanması açılarından son derece yararlı olmaktadır.

Bu temel bilgiler ve dünya ve ülke deneyimleri ışığında Komisyonumuz, **Tablo 1**'de yer alan AH eğitimi ve rotasyon uygulama şemasını önermektedir.

Kaynaklar

1. Starfield B. Primary Care: Balancing Health Needs, Services and Technology. Oxford, Oxford University Press, 1998.
2. McWhinney IR. General practice as an academic discipline. *Lancet* 1966; 1:419-23.
3. Başak O, Ünlüoğlu İ. Aile hekimlerinin eğitimi. *Aile Hek Derg* 1997;1: 237-41.
4. A Reference Guide for Postgraduate Specialty Training in the UK – The Gold Guide, Second Edition, June 2008 - www.mmc.nhs.uk/pdf/Gold%20Guide%202008%20-%20FINAL222.pdf adresinden 7/7/2011 tarihinde erişilmiştir.
5. RCGP Curriculum - www.rcgp-curriculum.org.uk/ adresinden 7/7/2011 tarihinde erişilmiştir.
6. Maastricht University Department of General Practice/Family Medicine. Vocational training for general practice.

Tablo 1. Aile hekimliği uzmanlık eğitimi programı

Birinci yıl	
Aile hekimliği	1 ay AH Uyum Eğitimi 1 (Aile Hekimliği Anabilim Dalı/AH Kliniği) 1. ay
Rotasyon	4 ay İç Hastalıkları (2 – 5. aylar)*
Aile hekimliği	1 ay AH Uyum Eğitimi 2 (Aile Hekimliği Anabilim Dalı/AH Kliniği Uygulama Merkezi) (6. ay)
Rotasyon	4 ay Kadın Hastalıkları ve Doğum (7 – 10. aylar)*
Aile hekimliği	2 ay AH Uygulaması (Aile Hekimliği Anabilim Dalı/AH Kliniği Uygulama Merkezi + Aile Sağlığı Merkezi) (11 – 12. aylar)
İkinci yıl	
Rotasyon	5 ay Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları (13 – 17. aylar)**
Aile hekimliği	2 ay (Aile Hekimliği Anabilim Dalı/AH Kliniği Uygulama Merkezi, 18 ve 19. aylar) Tez çalışmasının araştırma kısmının başlatılması
Rotasyon	1 ay Genel Cerrahi (20. ay)**
Rotasyon	2 ay Ruh Sağlığı ve Hastalıkları (21 – 22. aylar)**
Rotasyon	1 ay Kardiyoloji (23. ay)**
Rotasyon	1 ay Göğüs Hastalıkları (24. ay)**
Üçüncü yıl	
Aile hekimliği	12 ay Aile Hekimliği Uygulaması (Aile Hekimliği Anabilim Dalı / AH Klinik Uygulama Merkezi + Aile Sağlığı Merkezi) (25 – 36. aylar)

*İç hastalıkları ve kadın hastalıkları ve doğum rotasyonları duruma göre yer değiştirebilir.

**İkinci yıl rotasyonları duruma göre kendi aralarında yer değiştirebilirler.